

บทที่ 6

บทสรุป

การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาด้านการแพทย์พื้นบ้านในเทศบาลตำบลแม่่นะ เป็นสิ่งที่ผ่านกระบวนการหล่อหลอมทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทั้งยังได้ผสมผสานความรู้ที่หลากหลายเข้ามาอยู่ในการรักษาแบบพื้นบ้าน การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นได้พัฒนาต่อเนื่องมาหลายชั่วอายุคน ผ่านประสบการณ์ของทั้งตัวหมอและผู้ป่วย จนเกิดเป็นชุดความรู้ที่มีในปัจจุบัน ความเชื่อที่เกิดขึ้นมาได้เป็นเพียงสิ่งที่ไร้เหตุผล หากแต่เป็นวิธีคิดที่ทำให้คนสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติและอยู่ในสังคมได้ ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ และมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งเป็นพื้นฐานของกฎระเบียบ ข้อบังคับ จารีตประเพณี ที่ถูกนำมาใช้ในชุมชน

6.1 การพัฒนาและการฟื้นฟูการแพทย์พื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์

ภูมิปัญญาด้านการแพทย์พื้นบ้าน มีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน ผ่านกาลเวลา ผ่านการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม ผ่านการผสมผสานทางวัฒนธรรม ในดินแดนล้านนา “เชียงดาว” ถือเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ เป็นถิ่นที่อยู่ดั้งเดิมของชาติพันธุ์ลัวะ หรือละว้า ซึ่งสันนิษฐานได้ว่า เป็นกลุ่มชนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่บริเวณแถบนี้มาก่อน และเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์ เมื่อดูจากประวัติศาสตร์ของเชียงดาว ละว้าถือเป็นชาติพันธุ์ดั้งเดิมเก่าแก่ที่อาศัยอยู่ตามแถบบริเวณแม่น้ำสาละวินและแม่น้ำโขง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองที่อาศัยกระจายตามพื้นที่เทือกเขาถนนธงชัยในแถบจังหวัดแม่ฮ่องสอนและจังหวัดเชียงใหม่เป็นส่วนใหญ่

ทุกวันนี้เรายังเห็นชุมชน ลัวะ ที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ในหลายพื้นที่ในเขตภาคเหนือ แต่ในอีกหลายหมู่บ้านหลายชุมชน วิถีชีวิต วัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะเริ่มเลือนลางสูญหายไปตามกาลเวลา ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะว่าพื้นที่แต่ละชุมชนนั้นมีบริบทที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะการอพยพโยกย้ายถิ่นฐาน หรือการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม(องอาจ เดชา, 2555) ซึ่งอาจมีส่วนทำให้วิถีชุมชนดั้งเดิมเปลี่ยนตามไปด้วยเช่นเดียวกับหลายๆชุมชนในเทศบาลตำบลแม่่นะ ที่ได้นิยามตนเองว่าเป็นคนพื้นเมือง แทนการนิยามว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ หรือแม้กระทั่งผู้เฒ่า ผู้แก่ในชุมชนก็ไม่สามารถบอกได้ว่าตัวเองสืบเชื้อสายมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ใด มีแต่เพียงเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ที่จะทำให้สืบสาวได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในเทศบาลแม่่นะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใด วัฒนธรรมที่มีการผสมผสาน และเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ส่งผลต่ออัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ที่สามารถจะถูกกลืนกลายได้ด้วยเหตุผลทางวัฒนธรรมและเหตุผลของนโยบายรัฐ จนทำให้ไม่สามารถดำรงความเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองได้ แต่กลับต้องไปอ้างอิงกับอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นใหม่และการเรียกตนเองว่าเป็น “คนพื้นเมือง” และเมื่อสยามผนวกดินแดนเข้ากับอาณาจักร

ล้านนาในปี 2442 ชนชั้นนำสยามยังเรียกพวกเขาว่า “ลาว” การผนวกรวมชาวล้านนาเข้ามาอยู่ในอัตลักษณ์ชาติไทยถือว่าประสบความสำเร็จ และสามารถทำให้กลุ่มชาติพันธุ์บางส่วนได้ถูกกลืนกลายด้วยนโยบายรัฐ และถูกกลืนกลายด้วยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม

นับตั้งแต่การเกิดขึ้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้เกิดขึ้น ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งใหญ่ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เกิดการไหลบ่าของวัฒนธรรมตะวันตกเข้าสู่ชุมชน ไม่เว้นแม้แต่ชุมชนที่อยู่ห่างไกล ส่งผลให้ประชาชนหลงลืมรากเหง้าของตัวเอง ภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพ และการแพทย์พื้นบ้านก็ได้รับผลกระทบนี้เช่นกัน จนไม่อาจต้านทานกระแสความทันสมัยได้ การแพทย์แบบวิทยาศาสตร์เข้ามามีอิทธิพลกับชีวิตผู้คนมากขึ้น และเบียดขับการแพทย์พื้นบ้านให้เป็นเพียงระบบการแพทย์ชายขอบ เป็นสิ่งมลาย ไร้สาระ ไม่สามารถอธิบายแบบวิทยาศาสตร์ได้ และมองข้ามภูมิปัญญาเหล่านี้ ปฏิเสธที่จะค้นคว้า ละเลยวิถีชีวิตเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม ละทิ้งความรู้และภูมิปัญญาด้านการแพทย์พื้นบ้าน และยังทำให้แพทย์พื้นบ้านไม่ได้รับการยอมรับ ผิดกฎหมาย เนื่องจากไม่มีใบประกอบวิชาชีพที่ถูกต้อง แต่ยังมีแพทย์พื้นบ้านจำนวนหนึ่งที่มีความรู้ และสืบทอดภูมิปัญญาชุดนี้มาจากบรรพบุรุษ หรือมีความสนใจหาความรู้ด้วยตัวเอง และสั่งสมประสบการณ์จนเป็นที่ยอมรับ

ในช่วงปี 2540 รัฐบาลได้หันให้มาให้ความสำคัญกับความเป็นท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น เนื่องจากเกิดสภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจในประเทศไทย ดังนั้นการพึ่งพาตนเอง และการหันกลับมาศึกษาเรื่องภูมิปัญญาจึงเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2559 ทั้งยังมีการร่างแผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทยฉบับที่ 1 พ.ศ.2560-2564 ขึ้น ซึ่งประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์ มีเป้าหมายเพื่อกำหนดนโยบายและมาตรการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาสมุนไพรไทยที่เป็นระบบ มีความยั่งยืน มีการวิจัยพัฒนาให้เป็นที่ยอมรับ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดการใช้และนำเข้ายาแผนปัจจุบันจากต่างประเทศ และเพื่อเป็นเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบบสุขภาพในชุมชนด้านการส่งเสริมสุขภาพ และป้องกันโรคด้วยภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านและหมอพื้นบ้านให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน แผนยุทธศาสตร์นี้จึงมีนโยบายเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายหมอพื้นบ้าน และพัฒนาระบบสุขภาพประชาชน ซึ่งมาตรการนี้ประกอบด้วย 5 แผนงาน คือ 1. ให้มีการจัดระบบดูแลกลุ่มเป้าหมายพิเศษ เช่น อัมพฤกษ์อัมพาตผู้สูงอายุและหญิงหลังคลอด 2. ส่งเสริม อนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านและสมุนไพรท้องถิ่นและบทบาทหมอพื้นบ้าน โดยสำรวจรวบรวมองค์ความรู้และส่งเสริมการใช้สมุนไพรในชุมชนเพื่อส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค 3. สนับสนุน พัฒนาเครือข่ายชมรมหมอพื้นบ้าน/อสม./แพทย์แผนไทยในชุมชนให้เข้มแข็ง 4. ประสานงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาระบบสุขภาพ ประชาชน 5. ส่งเสริมการใช้สมุนไพรที่เกี่ยวข้องในกระบวนการผลิตสัตว์และสัตว์เลี้ยงในชุมชน(แผนแม่บทแห่งชาติ ว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ.2560-2564)

จากแผนและนโยบายดังกล่าว จึงทำให้เริ่มมีการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างจริงจัง ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะมีการส่งเสริมการศึกษาเรื่องนี้ แต่ในชุมชนก็ประสบปัญหา ไม่มีผู้สืบทอดการแพทย์พื้นบ้าน เนื่องจาก ไม่มีใครสนใจ ละอีกหนึ่งเงื่อนไขที่สำคัญคือ ความรู้จะถูกสืบทอดเพียงคนในตระกูลเท่านั้น มีแพทย์พื้นบ้านจำนวนน้อยมากที่ยอมถ่ายทอดความรู้ เพื่อความรู้นั้นจะมีประโยชน์ในอนาคต การฟื้นฟูการแพทย์พื้นบ้านเพื่อให้ความรู้ชุดนี้ยังสามารถดำรงอยู่ในสังคมนั้น จะต้องอาศัยคนในชุมชนที่มีความสนใจในการเรียนรู้อย่างแท้จริง และผลักดันให้เกิดการใช้ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านในชีวิตประจำวัน

6.2 ข้อเสนอแนะ

1. การศึกษาภูมิปัญญาด้านการแพทย์พื้นบ้านอย่างยั่งยืนจะต้องเน้นที่กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ทั้งในเรื่องแหล่งทรัพยากรอันเป็นที่มาของสมุนไพร เรื่ององค์ความรู้ของแพทย์พื้นบ้าน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นทุนที่ชุมชนมีอยู่แล้ว หากแต่ต้องมีการจัดการที่เหมาะสมโดยพิจารณาจากท้องถิ่นเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญกับกับชุมชน ธรรมชาติ โดยเน้นในเรื่องความยั่งยืน ความเป็นธรรมชาติ ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ
2. การรับรองสิทธิของภูมิปัญญา โดยการสนับสนุนและเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ โดยเฉพาะในเรื่องการผลักดันให้เกิดการจัดลิขสิทธิ์ยาสมุนไพรที่คิดขึ้นและใช้ในชุมชน โดยมีหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุน เพื่อทำให้เกิดความยั่งยืนและไม่สูญหาย
3. สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ ในเรื่องการแพทย์พื้นบ้าน พร้อมกับการบูรณาการร่วมกับการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ เพื่อเป็นการผลักดันให้ยาสมุนไพรเป็นยาที่มีประสิทธิภาพ และได้รับการยอมรับ